

Filmvisio

Kitap İncelemesi | Book Review

📖 Açık Erişim | Open Access

Mieke Bal'ın Anlatı Kuramı

Mieke Bal's Narrative Theory

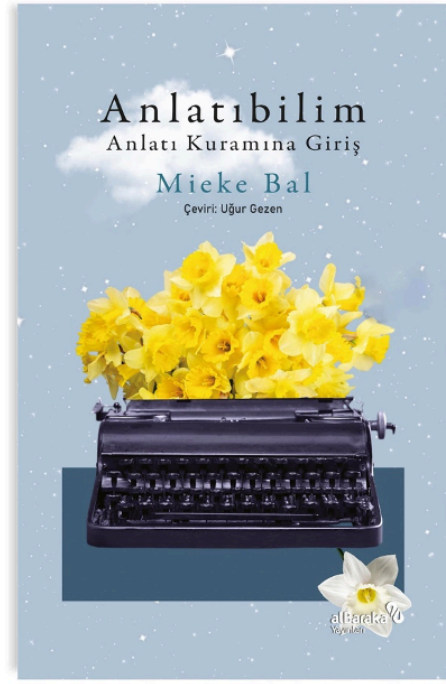
Doğan Aydın¹

¹ Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Radyo, Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye

Bal, M. (2024). *Anlatıbilim: Anlatı kuramına giriş* (U. Gezen, Çev.). Albaraka Yayınları.

Anahtar Kelimeler Mieke Bal · anlatıbilim · hikâye · fabula · odaklanma

Keywords Mieke Bal · narratology · story · fabula · focalization

“ Atif | Citation: Aydın, D. (2025). Mieke Bal'ın anlatı kuramı. *Filmvisio*, (6), 190-195. <https://doi.org/10.26650/Filmvisio.2025.0018>

© This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

© 2025. Aydın, D.

✉ Sorumlu Yazar | Corresponding author: Doğan Aydın dadoganaydin@gmail.com

Mieke Bal'ın Anlatı Kuramı

Edebiyat ve kültür kuramcısı Mieke Bal'ın, 1985'te İngilizce çevirisinin yayımlanmasıyla birlikte büyük ses getiren *Anlatıbilim: Anlatı Kuramına Giriş (Narratology: Introduction to the Theory of Narrative)* adlı eseri yaklaşık kırk yılın ardından Türkçeye kazandırıldı. Yayımlandığı ilk günden bu yana anlatıbilim alanının en saygın yapıtlarından biri olan kitap, bugün bile önemini ve güncelliğini koruyor. Bu durumun sebepleri arasında kuramın nesnel olma iddiasında bulunmaması, sezgiselliği önelemesi, farklı bakış açılarına ve analizlere imkân tanınması, okurun ve eleştirmenin yorumlayıcı betimlemeler yapması için entelektüel bir araç sunması, disiplinler arası niteliği, uygulanabilir yapısı, yıllar içinde çok sayıda revizyonla daha okur dostu hâle getirilmesi ve örneklerin güncellenmesi sayılabilir. Bugüne değin irili ufaklı revizyonlarla dört farklı İngilizce basımı (edisyon/edition) yayımlanan eserin (Bal, 1985; 1997; 2009; 2017) beşinci basımının ise 2025'in Aralık ayında yayımlanacağı duyuruldu (2025). University of Toronto Press'ten toplamda yirmiye yakın baskı yapan söz konusu çalışmanın ilk Türkçe basımı ise 2024 yılında Albaraka Yayınları tarafından yayımlandı ve şu ana kadarki en son İngilizce basım olan dördüncü basımdan çevrildi.

Bal, anlatıbilimi olayların, imgelerin, hikâye anlatan kültürel üretimlerin, diğer bir deyişle 'anlatı'ların incelendiği bir kuramlar kümesi olarak görür. Anlatıyı ise failin yazı, ses, görüntü gibi araçlarla okuyucuya/izleyiciye/dinleyiciye bir hikâye anlattığı bir metin olarak tanımlar. Dolayısıyla 'hikâye' denen anlatı katmanı, 'metin' denen katmanın içeriğini oluşturur. Peki hikâyeyi oluşturan nedir? Bal burada 'fabula' katmanını işaret eder. Fabula failerin neden olduğu ya da etkilendiği, zamansal olarak doğrusal şekilde sıralanmış olaylar dizisidir. Hikâye fabulayı işler, düzenler ve metin aracılığıyla görünür kılar. Bu kavramsallaştırmanın detaylarına ve Bal'ın eserinin anlatıbilim alanına yaptığı katkılara değinmeden önce, söz konusu yapıtın ortaya çıktığı sürece ve edebiyat eleştirisini bilimsel bir zemine oturtma gayretlerine göz atmak faydalı olacaktır.

Altmışlı yıllar yapısalci edebiyat eleştirisinin kök saldıği dönemdir. Tzvetan Todorov'un biçimci (formalist) Rus edebiyat kuramcılarının metinlerini çevirerek Fransız akademisinin gündemine sokmasıyla önemli bir kırılma yaşanır (1965). Dahası Todorov bu çevirilerle de yetinmez ve 'anlatıbilim' (Fr. narratologie) terimini de ortaya atarak çeşitli kuramsal yaklaşımlar için bir yön belirler (1969). Gérard Genette ile çıkardıkları *Poétique* isimli dergi ise anlatıbilim alanının amiral gemisi olur. Artık dönem; anlatı metinlerinin bilimsel bir metodoloji eşliğinde çözümlenmeye çalışıldığı, yorumdan ziyade nesnellığın ön plana çıkarıldığı, çeşitli yaklaşımların ortaya atıldığı ve ortak bir terminoloji belirlenme çabalarına girişildiği bir dönemdir. Genette'in anlatı kuramı bu süreçte

ortaya çıkar (1972). Söz konusu kuramıyla Genette, bugün bile etkisini sürdüren, sonraki çalışmalara yön veren, postyapısalcılığın da yavaş yavaş güçlenmeye başladığı bir dönemde yapısalcılığa sıkı sıkıya bağlı bir yaklaşım ortaya atmış olur. Anlatıcı, odaklanma, zaman, karakter gibi anlatı unsurlarının nasıl analiz edileceğine dair çok geniş çaplı bir yöntem önerisi sunan kuram, dönemin anlatıbilim çalışmalarının hız kazanması için itici güç hâline gelir. Böylece hem bu eserin hem de *Poétique* dergisinin getirdiği yankılar çok sayıda gelişmenin ve eleştirel katkıların da sahneye çıkmasına sebep olur. Söz konusu katkıların en önemlilerinden biri Hollandalı genç akademisyen Mieke Bal'dan gelir. Bal da Genette'in terminolojisini kullanarak 'bakış açısı' yerine 'odaklanma' (Fr. focalisation) sözcüğünü tercih eder. Ama Genette'in aksine, odaklanmayı dış ve iç (karaktere bağlı) olarak ikiye ayırır; anlatısal işlevini ise daha farklı bir bakış açısıyla açıklamaya koyulur; anlatıcı ile odaklanma, odaklayıcı ile odaklanan arasındaki ayrıma dikkat çeker (1977a). Elbette Bal bununla yetinmez; bir yandan odaklanma konusuna eğilmeye devam ederken (1981) diğer yandan da kendi yaklaşımını geliştirir (1977b). En nihayetinde kendi dilinde, Hollandaca olarak kaleme aldığı eseriyle de anlatı kuramını olgunlaştırır (1978). Bu kitabın İngilizce çevirisinin yayımlanması ise Mieke Bal'ı en dikkate değer anlatı kuramcılarında biri hâline getirir (1985).

Mieke Bal'ın anlatı kuramı üçlü bir ayrıma; fabula – hikâye (story) – metin (text) ayrımına dayanır. Bal, eserinin ikinci basımından (1997) itibaren bu sıralamayı tersine çevirerek bölümlendirmeyi metin – hikâye – fabula şeklinde yapar. Zira bir anlatıyla muhatap olan her okuyucu karşısında ilk olarak metin katmanını bulur. Bu nedenle kitaptaki sıralamada da metin bölümü öne taşınmıştır. Bal'ın ayrımının temelinde Genette'in hikâye (histoire)-anlatı (récit)-anlatım (narration) üçlüsü yatar. Genette olayların kronolojik ve bütünsel hâli olan 'hikâye' ile anlatma eyleminin kendisini ifade eden 'anlatım' üzerinde çok durmaz; 'anlatı'ya odaklanır. Ama Bal'a göre Genette'in anlatı sınıflandırması sorunludur. Genette anlatıyı incelerken hem olayların sıralanışı, anlatıcı, odaklanma, zaman gibi unsurları hem de somut metinsel göstergeleri bir arada değerlendirir. Bal'ın yaptığı başlıca şey Genette'in anlatı kategorisini ikiye bölerek 'hikâye' ve 'metin' katmanlarını öne sürmektir. Bal, Genette'in 'hikâye' katmanını ise 'fabula' olarak isimlendirir. Bu terimi elbette Rus biçimcilerinden ödünç almıştır. Klasik anlayışa göre fabula, olayların herhangi bir anlatısal müdahaleye tabi tutulmadığı kronolojik sıralanışıdır. Bunun karşısında ise anlatı söyleminin görünür olduğu, olaylar dizisinin kronolojiden bağımsız olarak sıralandığı, çeşitli anlatı öğeleriyle birlikte kurgulandığı, bakış açılarının devreye girdiği 'syuzhet' katmanı vardır. İşte Bal'ın yaptığı en dikkat çeken müdahale Genette'in 'anlatı', Rus edebiyat kuramcılarının ise 'syuzhet' ismini verdiği bu katmanı ikiye ayırarak 'hikâye' ve 'metin' katmanlarını tanıtmasıdır. Batı dillerinde genel olarak fabula için 'hikâye', syuzhet için ise 'olay örgüsü' terimleri kullanılır. Ancak Mieke Bal 'hikâye'yi ayrı bir anlatı katmanı olarak ele alır; dilsel göstergelerden oluşan somut katmanı ifade eden 'metin'

ile okuyucunun kendi zihninde meydana getirdiği soyut katman olan 'fabula'nın arasına yerleştirir. Odaklanma, yani anlatıyı kimin bakış açısıyla deneyimlediğimiz sorusunu hikâye katmanında; anlatıcı, yani anlatıda kimin konuştuğu, dilsel araçları kimin kullandığı sorusunu ise metin katmanında inceler.

Fabula anlatının en derininde yer alan, okuyucunun en son karşılaştığı, en soyut katmandır. Anlatının sunulmuş şekli (hikâye) ile dilsel araçların ve göstergelerin (metin) yönlendirmesiyle zihinde oluşturulur. Olaylar dizisinin nedensellik bağı içinde zamansal olarak sıralanışıdır. Bu hâliyle hikâye için bir ham madde konumundadır. Fabulanın anlatıcı tarafından sunulmuş şekli ise hikâyeyi meydana getirir. Bu aşamada olaylar zamansal ve nedensel olarak yeniden düzenlenir, çeşitli bakış açıları devreye sokulur. Böylece anlatsal tercihler görünür hâle gelir ve fabula biçim kazanır. İşte metin katmanı, tüm bu tercihlerin ve biçimlendirme çabasının en somut hâliyle karşımıza çıktığı göstergesel yüzeydir. Anlatıcının kullandığı dil, sözcükler, sesler, görüntüler, üslup; özetle bilimum gösterge kümesi bu katmana özgüdür.

Fabula kendi içinde olay, aktör, zaman ve yer unsurlarını taşır. Hikâye katmanı ise bu unsurları çeşitli biçimlerde dönüştürür. Olayların kronolojik sıralaması değiştirilebilir ya da zaman unsuru geriye bakış, beklenti, eksiltme, yavaşlatma gibi yöntemlerle düzenlenebilir. Aktörler detaylandırılır, özellikler atfedilir ve karaktere dönüştürülür. Benzer şekilde, yer unsuru da şekillendirilerek mekân vurgulanır. Tüm bu unsurlar arasındaki ilişki hikâye katmanının temelini oluşturur. Söz konusu ilişkinin yansıtılabilmesi için ise odaklanma mekanizması işe koşulur; odaklayıcı ve odaklanan aracılığıyla bakış açıları çeşitlendirilir, algılayan ile algılanan arasında ayırım yapılır. Sonuç itibarıyla ortaya anlatıcı tarafından anlatılan belli bir hikâye çıkar. Anlatıcı metin katmanının duyurduğu sestir. Metin anlatıcıya hikâyeyi anlatması için gereken gösterge ortamını sunar. Böylece artık okur; okuma sürecinin hemen başında, kendisine hitap eden bir faili karşısında bulur. Fabula katmanındaki fail, eylemleri gerçekleştiren ya da bu eylemlerden etkilenen aktörlerdir. Hikâye katmanındaki fail karakter görünümündedir ve odaklayıcılar yardımıyla görür ya da görülür. Yine yazar tarafından yaratılan anlatıcı ise metin katmanındaki asıl işi yapan, yani hikâyeyi aktarmakla görevlendirilmiş fail konumundadır. Belirtildiği üzere, okur en başta bu fail ve onun kullandığı göstergeler ile karşılaşır. Devamında ise zihninde fabulayı oluşturmaya başlar. Anlatıcı, karakter ve odaklayıcı kimi zaman iç içe geçer; dahası, anlatıcının metin dışındaki diğer katmanlarda kendisini hissettirmesi de söz konusudur. Kuram, anlatı konusunda bu tarz bir genel çerçeveye çizmekle sınırlı kalmaz; anlatıcı ve odaklama çeşitleri, betimleme, zamansallık, mekân, anlatı düzeyleri ve aralarındaki hiyerarşi gibi konuları da sorunsallaştırır.

Mieke Bal'ın anlatı kuramı her ne kadar başlangıçta edebiyat çözümlenmeleri için geliştirilmiş olsa da anlatı metinleri edebiyatla sınırlı değildir. Bal, her şeyin anlatı olmadığını kabul eder; ancak kültürün hemen her ögesinin belli ölçülerde anlatısal nitelik taşıdığını ve anlatıymış gibi yorumlanabileceğini düşünür. Dolayısıyla anlatıdan ziyade anlatısallığı önemser ve anlatıbilimi kültürel nesnelere yönelik perspektif sunan bir yöntem olarak çerçeveler. Bu nedenle Bal, çalışmasının sonraki basımlarından itibaren görsel sanatlara, resme, sinemaya, performansa ve diğer edebiyat dışı anlatılara da eğilir. Örneğin ikinci ve üçüncü basımda (1997; 2009) geniş film çözümlenmelerine yer verir. Ancak dördüncü basımda (2017) kitabı daha bütçe dostu tutabilmek adına bu görsel örnekleri çıkarır. Yine de öteki çalışmalarıyla görsel odaklı anlatıbilimsel uygulamaları ve kültürel analizlerini çeşitlendirir (2021; 2022). Bal ayrıca eserinin ilk basımından sonra yapısalcılıktan da giderek uzaklaşır. Kültürel analize ve feminist okumalara yönelir. Bu yönelimi anlatı kuramının revizyonlarına da yansır. Okurun metinle muhatap olma süreci boyunca fabulanın sürekli olarak zihinde yeniden tasarlandığını, okur ile anlatı arasında bir etkileşim olduğunu ve metni yorumlamak için anlatıbilim dışında farklı kültürel analiz araçlarına ihtiyaç olduğunu daha güçlü şekilde savunmaya başlar. Bu süreçte teori ve uygulama alanlarını da kendi açısından kesiktirir; mekânı, zamanı, belleği, öznelerarasılığı ve kültür alanındaki teorik mirası yeniden düşünmeye yönlendiren essay film ve video enstalasyonları hazırlar. Artık yalnızca bir kültür ve edebiyat kuramcısı değil; aynı zamanda çalışmaları festivallerde, sanat galerilerinde, müzelerde sergilenen bir sinemacı ve video sanatçısıdır.

Bal'ın anlatıbilimin ve kültürel analizin uygulama alanlarını genişleterek hem teorik hem pratik görsel çözümlenme örneklerine girişmesi, sinema anlatıbilimi konusundaki çalışmalara da yeni bir bakış açısı kazandırılmasına imkân tanır. Örneğin Peter Verstraten'in sinema anlatıbilimi yaklaşımı büyük oranda Mieke Bal'ın görüşlerine dayanır (Verstraten, 2009). Verstraten bir yandan metin katmanında bulunan anlatıcı ögesini görsel ve işitsel anlatıcı olarak ikiye ayırır; diğer yandan Bal'ın odaklanma kavramsallaştırmasının film analizlerinde sunduğu olanakları tartışmaya açar. Bununla da yetinmez; tür, metinler arasılık ve kültürel kuramları da sinema anlatıbiliminin bir parçası hâline getirir. Bal da bu yaklaşımı önemseyerek analizlerinde ve uygulama örneklerinde yer verir.

Netice itibarıyla Bal'ın anlatı kuramı ve sunduğu anlatıbilimsel kavram seti bugün hâlâ güncelliğini korumaktadır. Söz konusu entelektüel araçlar; edebiyatın, sinemanın, kurgusal ve sanatsal eserlerin, kültürün ve bilimum kültürel üretimin incelenmesi sürecini kolaylaştırmak, ayakları yere basan bir çözümlenme yapmak amacıyla öne sürülmüştür. En nihayetinde *Anlatıbilim: Anlatı Kuramına Giriş* (2024) isimli eser, bu doğrultuda ilerlemek isteyen araştırmacılar ve eleştirel bakışını güçlendirmeye çalışan okurlar için bir baş ucu kitabı olacaktır.

Hakem Değerlendirmesi	Dış bağımsız.
Çıkar Çatışması	Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.
Finansal Destek	Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer Review	Externally peer-reviewed.
Conflict of Interest	The author has no conflict of interest to declare.
Grant Support	The author declared that this study has received no financial support.

Yazar Bilgileri	Doğan Aydın
Author Details	¹ Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Radyo, Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye
	 0000-0002-4821-0344 dadoganaydin@gmail.com

Kaynakça | References

- Bal, M. (1977a). Narration et focalisation: Pour une théorie des instances du récit. *Poétique*, (29), 107-127.
- Bal, M. (1977b). *Narratologie: Essais sur la signification narrative dans quatre romans modernes*. Klincksieck.
- Bal, M. (1978). *De theorie van vertellen en verhalen: Inleiding in de narratologie*. Countinho.
- Bal, M. (1981). The laughing mice: Or: on focalization. *Poetics Today*, 2(2), 202-210.
- Bal, M. (1985). *Narratology: Introduction to the theory of narrative* (C. van Boheemen, Trans.). University of Toronto Press.
- Bal, M. (1997). *Narratology: Introduction to the theory of narrative* (2nd ed.). University of Toronto Press.
- Bal, M. (2009). *Narratology: Introduction to the theory of narrative* (3rd ed.). University of Toronto Press.
- Bal, M. (2017). *Narratology: Introduction to the theory of narrative* (4th ed.). University of Toronto Press.
- Bal, M. (2021). *Narratology in practice*. University of Toronto Press.
- Bal, M. (2022). *Image-thinking: Artmaking as cultural analysis*. Edinburgh University Press.
- Bal, M. (2024). *Anlatıbilim: Anlatı kuramına giriş* (U. Gezen, Çev.). Albaraka Yayınları.
- Bal, M. (2025). *Narratology: Introduction to the theory of narrative* (5th ed.). University of Toronto Press [In progress].
- Genette, G. (1972). *Figures III-Discours du récit: Essai de méthode*. Éditions du Seuil.
- Genette, G. (2020). *Anlatının söylemi: Yöntem hakkında bir deneme* (F. B. Aydar, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Todorov, T. (Ed.). (1965). *Théorie de la littérature: Textes des formalistes russes* (T. Todorov, Çev.). Éditions du Seuil.
- Todorov, T. (Ed.). (1995). *Yazın kuramı: Rus biçimcilerinin metinleri* (M. Rifat & S. Rifat, Çev.). Yapı Kredi Yayınları.
- Todorov, T. (1969). *Grammaire du Décameron*. Mouton.
- Verstraten, P. (2009). *Film narratology* (S. van der Lecq, Trans.). University of Toronto Press.

